

המצפון כגבינה שווייצית

„פז“ מביע בוז למארוקו, על מוסלמיה ויהודיה. הוא אומר שהשם האמיתי של העיר אינו חשוב. חשוב איך קוראים לה האירופים. כי אירופים אנחנו, ואירופים אנחנו רוצים להיות.

איש בכביש

מה יש? זה יכול לקרות לכל אחד. הייתי בדרכי לירושלים, ולפתע נעצרה המכונית. מדמדלק הודיע שהמיכל ריק.

השעה היתה קרובה לשעת-הערביים. מיהרתי לאספה, ובלא תיקווה רבה עמדתי בשולי הכביש והרמתי יד. שתיים-שלוש מכוניות חלפו. המכונית הרביעית עצרה. גבר צעיר שאל לבעיית. הודיתי לפניו בבושת-פנים במה שקרה. הוא יצא, חיפש משאבת-פלטסטק בארגון המיטען של מכוניתו ושאל לי מנה מספקת של דלק כדי שאגיע לתחנת-הבנוין הבאה. הוא סירב לקבל תשלום עבור הנזול היקר.

תודה.

מפלת האריה

בשבוע שעבר פירסם העולם הזה סקופ, שגננו בעיתור נות היוםית, אף שפורסם בה. ברונזו קרייסקי גילה כי שיכנע, בשעתו, את אנוור אל-סאדאת להיפגש בחשאי עם שימעון פרס, שר-הביטחון דאז. הנשיא המצרי הסכים לכך, אך ראש-הממשלה, יצחק רבין, הטיל וטו מוחלט על הרעיון.

פרטים אלה לא היו ידועים לי קודם לכן, אך ברגע ששמעתים נפתר בראשי תשבץ, שבו חסרו עד כה כמה אותיות.

הייתי בווינה כאשר ביקר בה לראשונה אנוור אל-סאדאת. שוחתי עם קרייסקי בהפסקות שבין פגישותיו עם אל-סאדאת, והייתי עד להתרשמותו הרבה מן המנהיג המצרי (נפוצו או שמועות בעיר כאילו נפגשתי בחשאי עם אל-סאדאת, ורוב העיתונאים הישראליים שם היו משוכנעים בכך, אך לא היה בזה כל אמת).

באותן השעות עם קרייסקי גם דיברנו על מנהיגי מיפלת-העבודה, יצחק רבין ושימעון פרס. קרייסקי הוא איש-מיפלה מובהק, סוציאלי-דמוקראט בכל נימי נפשו, והגורם המיפלגני ממלא תפקיד חשוב בעולמו הנפשי. כמו סוציאליסטים אירופיים רבים האמין באגדה כאילו מיפלת-העבודה היא מיפלה סוציאלי-דמוקראטית, ועל כן רצה שהיא, והיא בלבד, תביא את השלום.

קרייסקי התייחס אז אל רבין בבוז ובמרידות. הוא הגיע לכלל מסקנה כי רבין, לא קורץ מהחומר הנכון. לעומת זאת התרשם משימעון פרס. הוא ראה בו מדינאי אמיתי, איש-העתיד.

ניסיתי, בעדינות, לשתרר אותו מאשליה אלה, כדי למנוע אכזבה, אך לא נחלתי הצלחה רבה. בהזדויר ארצה כתבתי לרבין והמלצתי על עריכת נסיון מצידו להתפייס עם הקאנצלר האוסטרי, אז, כעתה, הייתי משוכנע כי יחסו של קרייסקי לישראל הוא סיפור של אהבה נכזבת, ושגישה ישראלית רצינולית. בלא דיעות קדומות (שיש בהם טעם-ללוואי של אנטי-שמיות), יכלה לאחות את הקרע שבין ישראל וקרייסקי. יתכן שיוסף בורג פועל, במאוחר, על פי סברה זו.

קרייסקי

עתה מסתבר כי למרי רות של קרייסקי כלפי רבין היתה סיבה מוחשית, וכי הגישה החיובית שלו כלפי פרס יכלה להניב פירות ממשיים. הפגישה ההיסטורית עם נשיא מצ-ריים, אשר יכלה להתבצע ב-1976, לא יצאה אל הי-פועל ביגלל מילחמת-הגמג-דים בין שניים אלה. פרס לא העז לזוז, שמא יתן נשק בידי רבין, רבין לא הסכים לפגישה, שמא יאדיר את פרס. היתה דרושה עלייתו של מנחם בגין —

ואכן, מסתבר שהיתה דרושה! — כדי לאפשר את פריצת-הדרך ההיסטורית.

קרייסקי הבלתי-נלאה לא התייחס מיפלת-העבודה, אף שהתייחס מפרס ומרבין גם יחד. עתה הוא משבח את המישמרת הצעירה, שהוא מצפה לעלייתה, ומנבא טובות למוטה גור, שישבי חיים למיפלה. אך דווקא הסקופ הזה על יוזמת קרייסקי-סאדאת מוכיח כי מיפלת-העבודה לא מהרגה בידי זר. מנחם בגין לא דמה לשימשון הגיבור, ששיסע את כפיר-האריה. האריה הזה מת מרוב זיקנה, מאובדן היכולת. הוא נרקב.

קשה לקרייסקי להשלים עם העובדה כי מיפלה זו שוב אינה אלא פגר של אריה, ושבימקרה זה לא ייצא מעו מתוק.

מצחצחיה-נעליים — כולם מתרגשים ברוזמנית. במשך שלושה-ארבעה ימים סוערת הארץ. מי שיכול להכריז — מכריז, מי שיכול להצהיר — מצהיר. מי שיכול לנאום — נואם.

ואו, לפתע — שקט. העניין נשכח. אחרי פסקי-זמן קצר לנשימה, עוברים הכל להתרגשות הבאה. קחו, למשל, את פרשת ראול ואלנברג.

איכשהו עלה העניין שוב, בפעם המיידע-יכמה. הטלוויזיה דיווחה, כל מי שיכול היה להתראיין, התראיין, הרגשנים שבינינו הוזלו דימעה חרישית. השודי הזה, מלאך, חסידי-אומות-העולם, הוא הציל, ממש לבדו, מאות אלפי יהודים, רבים, החיים עימנו, חבים לו את חייהם. והוא עצמו נעלם, אולי מת, אולי הוא כולא בברית המועצות.

ואלנברג

התרגשנו, מחינו, בכינו, ואז, כאילו על פי סימן מגבוה — הכל נספק, נפסק — ממש. ראש-העיר שלי, זה האר-מר שמאומה אינו זו בלי מהומה, לא טרח לקרוא מקום מרכזי בעיר על שמו של אדם נהדר זה, שבאמת אפשר לומר עליו: הוא היה גדול מרבבה, בתל-אביב, וברוב הערים והעירות של ישראל, אין כיכר ואלנברג או רחוב ואלנברג או מרכז על-שם ואלנברג — כשם שאין כיכר סאדאת או רחוב סאדאת או מרכז סאדאת.

האם יהיה זה מוגזם לקרוא על שמו של השודי הזה, גיבור האצלה, את רחוק הירקון, למשל? או את כיכר המדינה?

מיגבעת אדומה

מארוקו היא ארץ ערבית. בארץ הערבית ששמה מארוקו יש עיר ערבית ששמה פאס.

פאס קיימת מזה 1100 שנים. היא עיר ואם באיסלאם, מרכז דתי ותרבותי. היא היתה גם עיר ואם בישראל. על כך מעידות, בין השאר, כל המישפחות המכובדות של יהודי-מארוקו ששמן אל-פאסי או אלפאסי. ר' יצחק אלפאסי, החכם התלמודי הגדול, חי שם את מרבית חייו, במאה ה-12.

כאשר כבשו הצרפתים את העיר, לפני 70 שנה, הם קראו לה בשם צרפתי: פז (מתחרז עם „עז“). כך היא קרויה גם באנגלית, ואילו הגרמנים קוראים לה פץ (מתחרז עם „נץ“). על שם עיר זו נקרא, כנראה, גם הכובע המוסלמי האדום, המוכר לנו מימי ילדותנו — מיגבעת ללא-יתורה, המאפשרת לחובשיה לנגוע במיצחם בריצפה בשעת התפילה, מבלי להסירה.

בימים האחרונים נערכה בעיר זו ועידה של ראשי המדינות הערביות — ועידה ערבית בעיר ערבית, שבה נדונו עניינים ערביים בשפה הערבית.

הנה, ראה זה פלא — כליהתיקשורת בישראל דיברו על „ועידת-פז“, פה-אחד החליטו העיתונאים, הטלוויזיה והרדיו לאמץ לעצמם את השם האירופי של העיר הערבית.

לפעמים יש בהחלטות קטנות כאלה, המתקבלות בתהליך בלתי-מודע, ביטוי להכרעות גדולות. מי שאומר

כאשר ירדה האפילה הנאצית על אירופה, נותרה בה שווייץ כאי של אור. מיקרה היסטורי מנע מארץ-ההרים את גורלן של מדינות נייטרליות אחרות, שהוצפו על-ידי הגל העכור.

שווייץ היתה כמיגדלור לכל הטובעים בים-הזוועות. הם חתרו אליה בשארית כוחותיהם. אחדים מהם הגיעו אליה.

מה קרה להם שם?

זהו סיפור עצוב, מדכא, מבעית. שמעתיו לא פעם מפי יהודים, שבילו את שנות-המלחמה בשווייץ. ביליתי פעם שעות בהאזנה לסיפור של צעירה יהודיה בצרפת, שהייתה ילדה בן-מחנה שווייצר.

שווייץ השבעה, הבטוחה, העשירה, התייחסה אל ה-פליטים היהודיים כאל חלי-אתה-ימין-האנושי. רבים מהם גורשו בחזרה לגר-מניה הנאצית, לזרועות ה-מוות הבטוח. האחרים נכ-לאו במחנות, בתנאים קשים ומשפילים. כאילו היו גר-עים מפורשים. כל זה הת-אפשר תודות לפעיה בן-תקנות, שקבע כי היהודים אינם פליטים מדיניים. תר-גיל זה של התחסדות

אימהוף

מבישה איפשר לשווייצים לנהוג כפי שנהגו במצפון-שקט.

השווייצים היו מגדולי המרוויחים מן השואה. אוצרות יהודיים ללא-ספור היו טמונים בחשבונות-הבנק הסמויים של ציריך ובנותיה, כאשר הושמדו בעליהם, מבלי להשר-איר אחריהם עקבות, נשארו האוצרות בידי הבנקאים. רק אחרי שנים נאלצו לוותר על חלק — ואולי חלק זעיר — מרכוש שדוד זה.

ידעתי סיפור זה, משום-כך קיצרתי את שהותי בשווייץ, ולא הייתי מאושר בה, למרות יופייה האגדתי. הבינותי מדוע השווייצים הם, אולי, העם הפחות-פופולרי באירופה. גם במישפט אייכמן, כאשר רחב ליבנו לשמע עלילות-הגבורה של הסקנדינבים, מצילי היהודים, הישרו סיפורי שווייץ אווירה עגומה באולם הירושלמי.

המצפון השווייצר, כך נדמה, דומה לגבינה השווייצית.

יש בו חורים גדולים. השבע ראתי את סירטו של מרקוס אימהוף, השווייצר הצעיר, שחשף את הפרק המביש הזה בתולדות ארצו על גבי הבד. בשורת הסרט כלולה בשמו: הסירה חלאה. השווייצים ישבו ביאכטה שלהם, עתירת-המותרות, ומסביב טבעו האוניות, כאשר ניסה אחד הניצולים לעלות לסירה, חבטו במשוטים בידיה, כדי שיטבע גם הוא.

העלילה היא פשוטה, כנה, קבוצה של יהודים מגיעה לשווייץ באמצע המלחמה, יחד עם עריק גרמני. הגרמני זוכה במיקלט. היהודים מוחזרים למוצאם.

השווייצים מתארים כבני-אדם — טובים, רעים ורגילים, בעלי דיעות קדומות, מרוצים מעצמם, ממלאים פקודות, אין אכזריות. איש אינו מכה ואינו מענה. הוועדה מתבצעת באווירה של אדישות. של לא-איכפתיות גמורה לגורל הזולת, הזר.

כאשר נדלקים האורות באולם-הקולנוע, נשאר הקהל יושב המום, מדוכא. הוא מברך על גורלו, שהביאו לארץ זו. הסרט מחוויר לו שוב מדוע, בעצם, קמה מדינת ישראל. הוא ממלא אותן שילא להם, לגויים.

גם אני חשבתי כך. באותו רגע שנאתי את השווייצים, את כולם. ואז עלתה בי מחשבה מטרידה.

מה עשינו אנחנו, במדינה שלנו, להצלת אחרים? מה עשינו להצלת הווייט-נאמים, הטובעים — פשוטו כמשמעו — בלב ים, מילבד מחוזה גראנדיזיות מתחסדת של מנחם בגין, שהביאה לקליטת קומץ זעיר? האם לא הרגענו בנקל את מצפוננו לגבי השואה של קמבודיה בפסטיבל של תרומות? האם איננו אדישים לחלוטין לגורל הפליטים הערביים?

איוו זכות מוסרית יש לנו ולהלין על השווייצים? איך היינו אנחנו מתנהגים במקומם, אלמלא היו הקור-בנות בני-עמנו? וכי אין אנו מאמינים גם כיום כי הסירה שלנו מלאה, ושאינן בה מקום לאיש שאינו יהודי?

בינתיים קם בשווייץ, כמו בגרמניה, דור חדש. בבתי-הקולנוע השווייצים זכה הסרט בהצלחה. דור-האבות, שתכחש לאמת ושהדחיק אותה מתודעתו, מגנה את הסרט. הצעירים מתיישרים בו.

אימהוף עצמו מאס, כנראה, במולדתו השבעה. מזה כמה שנים הוא חי באיטליה.

רחוב ואלנברג

תל-אביב

כל כמה זמן מתרגשת הארץ ביגלל נושא זה או אחר. הטלוויזיה, הרדיו, העיתונות, הממשלה, הכנסת,